

Sygn. akt V CSK 25/07

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 24 maja 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Kazimierz Zawada (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa B. G.

przeciwko "K." Spółce z o.o. w K..

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 24 maja 2007 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Okręgowego

w Ś.

z dnia 11 lipca 2006 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w Ś. do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powódka - B. G. domagała się zasądzenia od strony pozwanej - „K”. spółki z o.o. kwoty 59.000 zł z odsetkami na podstawie udzielonej pozwanej spółce umów pożyczki gotówkowej. Sąd Rejonowy zasądził dochodzoną kwotę w całości po dokonaniu następujących ustaleń faktycznych.

Powódka była wspólnikiem pozwanej spółki. W latach 1996-2003 udzieliła jej pożyczek gotówkowych w łącznej wysokości 81.500 zł na potrzeby bieżące spółki. Pieniądze objęte pożyczką były wpłacone do kasy spółki. W okresie dokonywania pożyczek powódka pełniła funkcję prezesa zarządu pozwanej spółki, toteż blankiety opłat były opatrzone także jej podpisami funkcyjnymi. Pozwana zwróciła pożyczki udzielone w 1997 r. i 2002 r. (w sumie 20.500 zł). Zobowiązanie z tytułu pożyczek było wykazywane w bilansie spółki. Pożyczka udzielona pozwanej była wykazana w wysokości 59.000 zł m.in. w bilansie na dzień 30 czerwca 2006 r. Termin zwrotu pożyczki nie został ustalony przez strony. Nie określono też oprocentowania. Pożyczka miała być zwrócona z wypracowanych przez pozwaną zysków. Powódka wypowiedziała pożyczkę pismem z dnia 4 listopada 2005 r. i wyznaczyła termin jej zwrotu. Strona pozwana nie zwróciła pożyczki.

Sąd Rejonowy przyjął za udowodniony fakt udzielenia stronie pozwanej przez powódkę pożyczek w wysokości 59.000 zł. Świadczy o tym przede wszystkim treść dołączonych do akt sprawy blankietów wpłat (widnieje na nich wyraźna adnotacja – „pożyczka”, określono strony umowy, wskazywano cel pożyczki). Wprawdzie dwa blankiety nie zawierały adnotacji o pożyczce, ale wymienione w nich fundusze wpłacone zostały na zasilenie rachunku pozwanej spółki na bieżące jej potrzeby. Według Sądu Rejonowego, także te kwoty stanowiły pożyczkę udzieloną stronie pozwanej. Opierając się na zeznaniach powódki, zeznaniach biegłego sądowego, Sąd Rejonowy przyjął, że kwoty pożyczek wykazane były w bilansach rocznych na dzień 31 grudnia 2004 r. i 30 czerwca 2005 r. Strona pozwana nie udowodniła, że przeciwko powódce toczyło się postępowanie karne w przedmiocie fałszowania dowodów wpłat.

W wyniku rozpoznania apelacji strony pozwanej Sąd Okręgowy zmienił zaskarżony apelacją wyrok (w pkt I i II) w ten sposób, że oddalił powództwo i rozstrzygnął o kosztach procesu. Sąd ten uznał, że umowy pożyczki, zawarte między stronami w latach 1999-2003 są bezwzględnie nieważne w świetle art. 17 § 1 i 2 k.h., ponieważ uchybiają wymogom przewidzianym w art. 15 k.h. Z dołączonych do akt sprawy dowodów wypłat w oryginale wynika, że na dokumentach tych nie ma akceptacji wspólników pozwanej spółki z o.o. w odniesieniu do umów pożyczki zawartych w latach 1999 – 2003 r. Żądanie od strony pozwanej kwoty 59.000 zł okazało się zatem bezpodstawne. Sąd nie podzielił stanowiska powódki, że w razie ustalenia, iż umowy pożyczki są nieważne, uzasadnieniem zasądzenia kwoty 59.000 zł jest przepis art. 405 k.c. W przeciwnym razie rozstrzygnięcie zostałoby oparte, zdaniem Sądu Okręgowego na podstawie faktycznej niepowołanej przez powódkę i stanowiłoby orzeczenie ponad żądanie w świetle art. 321 § 1 k.p.c.

W ocenie Sądu Okręgowego, nie było podstaw do odrzucenia apelacji strony pozwanej z racji nieopłacenia przez nią opłaty podstawowej określonej w art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. nr 167, poz. 1398 ze zm.). Strona pozwana została zwolniona od kosztów sądowych w części, tj. w zakresie wpisu od apelacji (k. 124 akt sprawy) i w związku z tym art. 100 ust. 2 ustawy o kosztach nie miał zastosowania.

W skardze kasacyjnej powódki podnoszono zarzuty naruszenia art. 321 k.p.c. w zw. z art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c., art. 130² § 3 k.p.c. w zw. z art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 21 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. nr 167, poz. 1396 ze zm.) oraz art. 405 k.c. Skarżący domagał się uchylenia i zmiany zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego poprzez oddalenie apelacji strony pozwanej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według powoda wnoszącego skargę kasacyjną, apelacja strony pozwanej została niewłaściwie opłacona opłatą podstawową i dlatego powinna być odrzucona przez Sąd Okręgowy, a nie rozpoznawana merytorycznie.

Postanowieniem z dnia 25 maja 2006 r. Sąd Rejonowy zwolnił stronę pozwaną z obowiązku uiszczenia opłaty od apelacji (art. 101 ust. 1 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r.). W uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 2007 r., III CZP 154/06 (niepubl.) stwierdzono, że w razie częściowego zwolnienia strony od kosztów sądowych, polegającego na zwolnieniu od uiszczenia opłaty od pisma podlegającego opłacie, pobiera się od tego pisma opłatę podstawową (art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r.). Jednocześnie w uchwale z dnia 13 października 2006 r. III CZP 75/06 (niepubl.) wyjaśniono, że nie pobiera się opłaty podstawowej od zarzutów od nakazu zapłaty podlegających opłacie stosunkowej, w których zgłoszono wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych. Myśl zawartą w końcowym fragmencie tej uchwały można odpowiednio uogólnić i odnieść ją także do sytuacji, w której jedna ze stron występuje z wnioskiem o zwolnienie jej od kosztów sądowych w związku z wniesieniem apelacji. W uzasadnieniu powołanej uchwały wyjaśniono m.in. to, że zgłoszenie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powoduje jedynie ten skutek, że obowiązek uiszczenia należnej opłaty zostaje odsunięty w czasie. Obowiązek uiszczenia opłaty podstawowej (art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r.) powstanie zatem dopiero w razie uwzględnienia wniosku o częściowe zwolnienie od kosztów sądowych.

Nie mógł być zatem uznany za trafny zarzut naruszenia art. 130² § 3 k.p.c. w zw. z art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych i w zw. z art. 373 k.p.c. Uzyskane przez stronę pozwaną częściowe zwolnienie od kosztów sądowych nie wykluczało wprawdzie obowiązku uiszczenia opłaty podstawowej od wniesionej apelacji (art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r.), ale złożenie wniosku o zwolnienie od kosztów powodowało ten skutek, że obowiązek uiszczenia takiej opłaty został przesunięty w czasie, tj. do chwili uwzględnienia zgłoszonego wniosku. Nie było zatem podstaw do odrzucenia apelacji strony pozwanej.

Zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c., Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Pojęcie żądania określa art. 187 § 1 k.p.c. i stanowi, że pozew powinien zawierać m.in. dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie okoliczności uzasadniających to żądanie. Jeżeli zatem w art. 321 § 1 k.p.c. określono granice wyrokowania, oznacza to,

że nie można wyrokować co do przedmiotu nieobjętego żądaniem strony (granice przedmiotowe) i ponad rozmiar zgłoszonego żądania (granice ilościowe). Żądanie powództwa determinuje zatem jego treść i podstawa faktyczna żądania. W związku z tym należy przyjąć, że sąd nie mógłby uwzględnić roszczenia strony powodowej na innej podstawie niż podstawa faktyczna wskazywana przez powoda w pozwie i w toku postępowania (art. 321 § 1 k.p.c. por. np. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006, z. 2, poz. 38).

Strona powodowa dochodziła kwoty 59.000 zł stanowiącej sumę odpowiadającą pożyczkom udzielonym przez nią stronie powodowej (art. 720 k.c.). Umowy pożyczki okazały się nieważne od chwili ich zawarcia. W odpowiedzi na apelację strony pozwanej, eksponującej nieważność wspomnianych pożyczek, powódka jako nową podstawę prawną swojego roszczenia wskazała przepis art. 405 k.c., aczkolwiek bez bliższej motywacji prawnej (k. 139 akt sprawy). W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego znalazło się ogólne stwierdzenie, że Sąd ten nie podzielił stanowiska powódki, zgodnie z którym w razie ustalenia nieważności pożyczek uzasadnieniem dla zasądzenia przez Sąd Rejonowy kwoty 59.000 zł powinien być przepis art. 405 k.c. Według Sądu Okręgowego, w takiej sytuacji wyrok, oparty byłby na podstawie faktycznej niepowołanej przez powódkę i stanowiłby naruszenia zakazu orzekania ponad żądanie, sformułowanego w art. 321 § 1 k.p.c.

Stanowisko Sądu Okręgowego należy uznać za zbyt kategoryczne i nieuzasadnione w rozpoznawanej sprawie.

Po wskazaniu nowego uzasadnienia prawnego (w odpowiedzi na apelację) dla dochodzonego roszczenia powódka nadal podtrzymywała żądanie zapłaty kwoty pieniężnej w wysokości 59.000 zł, a więc żądanie wydania bezpodstawnie uzyskanej korzyści in valuta. Z ustaleń faktycznych dokonanych przez oba Sądy wynika to, że mimo nieważności umów pożyczki, nastąpił jednak transfer pewnych sum pieniężnych na rzecz strony pozwanej (spółki handlowej), ponieważ umowy pożyczki zostały wykonane. Ustalono także przeznaczenie wykonanych przez powódkę pożyczek („na bieżące potrzeby spółki”) i wskazano fundusze, z których

zwrot taki miał nastąpić („z wypracowanych przez pozwaną zysków”). W judykaturze Sądu Najwyższego trafnie podnosi się, że już samo wskazanie przepisów prawa materialnego, mogącego stanowić podstawę prawną orzeczenia, może pośrednio prowadzić także do określenia okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie pozwu (por. up. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, z. 9, poz. 152). W rozpoznawanej sprawie powódka wskazała nową podstawę prawną roszczenia (przepisy o nienależnym świadczeniu), ale stało się to jednocześnie w związku ze wskazanymi ustaleniami faktycznymi, dokonanymi przez oba Sądy. Dlatego nie sposób podzielić kategorycznego stanowiska Sądu drugiej instancji, że powódka nie wskazała w wystarczający sposób także nowej podstawy faktycznej zgłoszonego roszczenia w świetle art. 321 § 1 k.p.c., pozwalającej na wyrokowaniu o jej żądaniu. W literaturze trafnie zwrócono uwagę na to, że instytucja nienależytego świadczenia może być tym instrumentem prawnym, który może służyć do usunięcia konsekwencji prawnych nieważnej i wykonanej już umowy. Z reguły bowiem elementy stanu faktycznego, mające uzasadniać żądanie wykonania nieważnej umowy, mogą pokrywać się z elementami stanu faktycznego uzasadniającego bezpodstawne wzbogacenie (nienależne świadczenie). W okolicznościach konkretnej sprawy żądanie zwrotu pożyczki i żądanie zwrotu bezpodstawnie uzyskanej korzyści może zatem stanowić ten sam przedmiot żądania w rozumieniu art. 321 § 1 k.p.c. W razie dochodzenia przez stronę zapłaty tytułem zwrotu pożyczki przepis art. 321 § 1 k.p.c. nie stoi zatem na przeszkodzie uwzględnieniu powództwa na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu.

Z przedstawionych względów należy stwierdzić, że Sąd drugiej instancji naruszył jednak przepis art. 321 § 1 k.p.c., przyjmując w sposób kategoryczny to, że w rozpoznawanej sprawie wyrok oparty byłby na podstawie faktycznej jakoby w żaden sposób nie powołanej przez powódkę w sposób wystarczający i przez to zawierałby rozstrzygnięcie ponad żądanie. Dlatego zaskarżony wyrok należało uchylić i sprawę przekazać Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).